

цію виконує в цінах промисловості середньогалузева, а в цінах підприємства середньозагальна собівартість. Отже, розрізняють собівартість, як і вартість товару, індивідуальну та суспільну, залежно від того, формою вираження якої вартості (індивідуальної чи суспільної) вона є.

Суспільна собівартість продукції, як і індивідуальна собівартість, є грошовою формою вираження відповідної частини вартості, але вона може і не співпадати зі своїм змістом. Суспільна собівартість, як основа цін на круглі лісоматеріали, може бути достовірною, якщо, по-перше, ціни на засоби виробництва, які використовуються галуззю, обґрунтовані; по-друге, собівартість включає тільки вартість засобів виробництва і вартість продукту для себе; по-третє, налагоджений правильний облік спожитих засобів і затрат праці працівників.

У лісозаготівельній промисловості, як і в інших добувних галузях, суспільно-необхідні затрати праці постійно збільшуються і оптові ціни на круглі лісоматеріали навіть не покривають цих затрат, з'являється все більше кількості збиткових підприємств. Подорожчання собівартості продукції та збитковості виробництва круглих лісоматеріалів відбувається за рахунок збільшення віддалі вивезення деревини, погіршення природно-виробничих умов лісозаготівель, росту умовно-постійних видатків через зниження обсягів вивезення деревини і т.д.

Таким чином, вплив оптових цін на продукцію лісозаготівельної галузі на один з головних показників економічної ефективності виробництва – собівартість, дуже великий. Значний вплив чинять оптові ціни на лісопродукцію, на економічну ефективність виробництва через прибуток та рентабельність.

УДК 330.567.28

Ст. викл. Г.А. Лех; І.В. Стасюк – УкрДЛТУ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ДОХОДІВ СІМЕЙНИХ ГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ

Проведено аналіз динаміки та структури формування і використання доходів сімейними господарствами України.

Ключові слова: сімейні господарства, дохід, витрати.

G.A. Lech; I.V. Stasiuk – USUFWT

Peculiarities of the formation and use of the incomes of family households

This article analyses the dynamics and structure of the formation and use of the incomes of family households of Ukraine.

Key words: domestic economy, income of expenditure, house holds.

Проблемам вивчення формування доходів та їх використання відводиться значна роль в економічній науці. З одного боку, достатній рівень заробітної плати є стимулом до праці і чинником економічного зростання, а з іншого боку, доходи населення визначають рівень споживання, а отже і рі-

вень сукупних видатків та обсяг заощаджень, які є джерелом інвестиційних ресурсів.

Головну роль у сукупному доході сімейного господарства відіграють грошові доходи, які формуються за рахунок оплати праці, доходів від трансфертних платежів (соціальних допомог, пенсій, стипендій тощо), грошових надходжень від продажу товарів сільського господарства, підприємницької діяльності, власності тощо.

Важливою ознакою негативних тенденцій формування доходів населення України є скорочення в структурі доходів сімейних господарств оплати праці. Так, якщо в 1970 році оплата праці в грошових доходах населення становила 81 %, в 1980 році – 76 % [1, ст. 21], в 1990 році – 71 % [2, ст. 407], то 1995 році – вже 59 %, а в 2000 році – 48,9 % (див. табл. 1).

У зв'язку з цим, зростає вага соціальних трансфертів та доходів від інших видів діяльності. Якщо ріст частки виплат допомог є негативною тенденцією, оскільки зумовлює додаткове навантаження на державний бюджет, то зростання інших доходів (дивідендів, доходів від підприємницької діяльності, відсоток на вклади в банках тощо) можна вважати позитивним явищем. Що ж стосується надходжень від продажу товарів сільського виробництва, то їх вага в структурі грошових доходів зменшилась 4,3 % в 1995 році до 3 % в 1997 році, а потім зросла з 3,6 % – в 1998 році до 5,2 % – у 2000 році.

Табл. 1. Структура грошових доходів, %

Назви показників	Роки					
	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Грошові доходи, в т.ч.:	100	100	100	100	100	100
оплата праці	59,0	58,8	51,1	48,2	49,6	48,9
надходження від продажу товарів с/г-ва	4,3	4,6	3,0	3,6	4,6	5,2
пенсії, допомоги та стипендії	19,5	24,5	25,0	23,4	23,8	20,9
інші доходи	17,2	12,1	20,9	24,8	22,0	25,0

Примітка: розраховано на основі даних статистичного щорічника України за 1999 рік... – С. 408; Україна в цифрах у 2000 році... – С. 197.

Дещо іншою є структура доходів сільських сімейних господарств, джерелами яких є доходи від ОПГ, натуроплата, яку одержують у сільгосппідприємствах, пенсія, зарплата в грошовій формі, доходи від здачі в оренду, доходи від різноманітних послуг тощо.

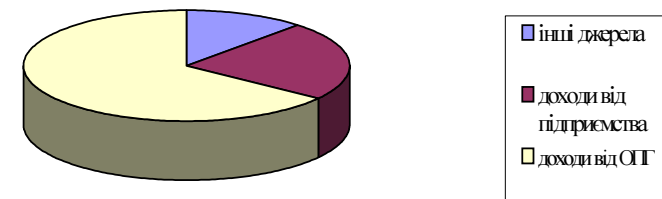


Рис. 1. Структура доходів сільських домогосподарств у 2000 році (оцінка членів домогосподарства) [3, ст. 129]

За даними опитування у 2000 році сімейні господарства таким чином, оцінили місце джерел своїх доходів за їх питомою вагою. Перше місце – доходи від ОПГ, друге – натуроплата, третє – послуги, пільги, допомога, четверте – пенсія, п'яте – заробітна плата у грошовій формі, шосте – орендна плата [3, ст. 128]. Таким чином, основним джерелом доходів сільських сімейних господарств є доходи від ОПГ, які майже втричі перевищують доходи від підприємства [див. рис. 1].

Причини низької питомої ваги грошової заробітної плати в доходах сімейних господарств є зниження обсягів виробництва в національній економіці, низький рівень заробітної плати, а також заборгованість з її виплат, оплата в натуральній, не грошовій, формі. Незважаючи на ріст номінальної середньомісячної заробітної плати, її рівень порівняно з 1990 роком залишається ще дуже низьким. Так, якщо реальна заробітна плата в IV кварталі 1992 року становила 89 % від рівня 1990 року, то в I кварталі 1993 року – тільки 44,2 %, 1997 році – 34,2 %, 1998 році – 33,2 % та в 1999 році – 33,4 % [2, ст. 430]. Сума несплаченої заробітної плати на 10 вересня 2001 року дорівнювала майже місячному фонду оплати праці, нарахованого всім працівникам. Більшу її частину (55,5 %) складав борг за 2000 рік і попередні роки, решту (44,5 %) – борг із заробітної плати, що нарахована за січень-серпень поточного року. Вчасно не отримали заробітної плати 4,1 млн. осіб, або 31,2 % зайнятих в галузях економіки. Сума боргу на одного працівника становила в середньому 849 грн. [4, ст. 44].

Низький рівень заробітної плати та її частки в грошових доходах населення спонукають значну частину сімейних господарств шукати додаткові заробітки у тіншовому секторі. Так, за оцінками економістів неофіційні доходи, які становлять 10-15 млрд. доларів, одержують 40 % населення [5, ст. 5].

При розгляді динаміки використання грошових доходів населення України спостерігається зростання абсолютних розмірів та частки сплати податків. Так, якщо обов'язкові платежі та добровільні внески становили 8,1 % грошових доходів в 1995 році, то їхня вага у 2000 році становила 13,5 %. Зростання грошових доходів після сплати індивідуальних податків зумовлює збільшення витрат на придбання товарів і послуг та обсягів заощаджень в абсолютних розмірах (див: табл. 2).

Однак, структура витрат грошових доходів після сплати обов'язкових платежів коливається, що пояснюється багатьма чинниками: динамікою реальних доходів сімейних господарств та цін, рівнем добробуту, грошово-кредитною політикою держави тощо.

Протягом 1995-1997 років, в умовах приборкання інфляції та перевищення темпів зростання грошових доходів над темпами зростання цін мав місце ріст питомої ваги заощаджень сімей в їх грошових доходах після сплати податків з 17,3 % в 1995 році до 28,9 % в 1997 році при одночасному скороченні ваги витрат на купівлю товарів і послуг з 82,7 % до 71,1 %. Легалізація валютних операцій купівлі-продажу створила можливість сімейним господарствам збільшити обсяги придбання іноземної валюти. Внаслідок цього частка витрат на її придбання в грошових доходах після сплати податків під-

вищилась з 8,2 % в 1995 році до 17,3 % в 1997 році. Зросла і частка приросту заощаджень у вкладах та витрат на придбання цінних паперів з 1,6 % до 5,8 %. Однак, населення надавало перевагу заощадженням в іноземній валюті, ніж розміщенню їх на вкладах в банках та цінних паперах. Але, стабілізація гривні та розвиток грошової приватизації скоротили розрив між цими формами заощаджень з 5,1 рази в 1995 році до близько 3 рази в 1997 році.

Табл. 2. Використання грошових доходів населення після сплати податків та їх структура

	роки					
	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Грошові доходи після сплати обов'язкових платежів та добровільних внесків млн. грн.	24342	36393	44846	48811	55115	75085
У т.ч.:						
купівля товарів і послуг	20140	27450	31876	34867	41832	59858
заощадження, у т.ч.:	4202	8943	12970	13944	13283	15227
приріст заощаджень у вкладах та придбання цінних паперів	383	2436	2585	2523	4556	5240
придбання іноземної валюти	1997	4928	7758	9614	4864	3971
заощадження у інших формах	1822	1579	2627	1807	3863	6016
Структура використання грошових доходів після сплати обов'язкових платежів та добровільних внесків, %						
Грошові доходи після сплати обов'язкових платежів та добровільних внесків	100	100	100	100	100	100
У т.ч.:						
купівля товарів і послуг	82,7	75,4	71,1	71,4	75,9	79,7
заощадження, у т.ч.:	17,3	24,6	28,9	28,6	24,1	20,3
приріст заощаджень у вкладах та придбання цінних паперів	1,6	6,7	5,8	5,2	8,3	7,0
придбання іноземної валюти	8,2	13,5	17,3	19,7	8,8	5,3
заощадження в інших формах	7,5	4,3	5,8	3,7	7,0	8,0

Примітка: *Розраховано на основі// Статистичний щорічник України за 1999 рік. – К.: Техніка. – С. 408; Україна у цифрах у 2000 році: Корот. стат. довід./ Держкомстат України: За ред. О.Г. Осауленка; Відп. за вип. В.А. Головкин. – К.: Техніка, 2001. – С. 29.

Фінансова криза 1998 року, яка супроводжувалась зниженням реальних доходів, обумовила зростання ваги споживчих видатків сімейних господарств в грошових доходах після сплати податків та відповідно зниження частки заощаджень. Значна девальвація гривні та ріст інфляції зменшили зацікавленість населення вкладки коштів в банки та цінні папери, зросла питома вага витрат на придбання іноземної валюти в загальній структурі грошових доходів після сплати податків до 19,7 % внаслідок чого розрив між цими видами заощаджень збільшився до 3,8 рази на користь заощаджень в іноземній валюті.

З 1999 року спостерігається підвищення частки споживання сімейних господарств з 75,9 % у 1999 році до 79,7 % у 2000 році, та відповідно скорочення ваги заощаджень в грошових доходах після сплати податків. У зв'язку із значною девальвацією гривні в 1998 та 1999 роках істотно зростають заощадження в інших формах зокрема, придбання коштовностей, золотих зливків, нерухомості. Одночасно зменшуються витрати на купівлю іноземної валюти. При зниженні інфляції в 1999 році зросла частка приросту заощаджень населення у вкладах та придбання цінних паперів з 5,2 % у 1998 році до 8,3 % у 1999 році, а при її зростанні в 2000 році – зменшилась вага приросту вкладів в банках та витрат на придбання цінних паперів до 7 % грошових доходів сімейних господарств після сплати податків. Це в свою чергу, змінило співвідношення між витратами на приріст вкладів в банках і на придбання цінних паперів та витратами на купівлю іноземної валюти: в 1999 році вони майже були однаковими (з незначною перевагою витрат на купівлю іноземної валюти), а у 2000 році перевага була на користь приросту вкладів в банках та витрат на придбання цінних паперів. Найвагомішими стали заощадження у інших формах (коштовності, золоті зливки, нерухомість).

Проведений аналіз формування доходів населення та їх динаміки показує, що заробітна плата займає незначну частку грошових доходів після сплати податків, а низький її рівень не забезпечує першочергові потреби людини. Для підтримання рівня життя держава змушена збільшувати трансфертні виплати. Проте і вони не вирішують проблеми низького життєвого рівня. Сімейні господарства вдаються до пошуку додаткових джерел, якими нерідко стають доходи в тіньовій економіці. Що стосується використання грошових доходів, то в останні роки спостерігається позитивна тенденція як зростання заощаджень населення, так і покращення їх структури.

Література

1. Соколик М. Грошові доходи та витрати населення України: тенденції та структура// Економіка України. – 1999, № 3. – С. 21
2. Економіка України: десять років реформ./ За ред. З. Ватаманюка та С. Панчишина. – Львів: ЛНУ ім. Ів. Франка, 2001. – 407.
3. Осташко Т.О. Структура доходів сільських домогосподарств України.// Економіка і прогнозування. Науково-аналітичний журнал. – 2001, № 1. – С. 123.
4. Соціально-економічне становище України за січень-вересень 2001 року.// Статистика України. – 2001, №4. – С. 44.
5. Шумський В.М., Діхтярьова В.В. Формування пенсійного фонду: реальність потенційних джерел// Фінансова Україна. – 2001, №7. – С. 5.

УДК 331.5(477)

Доц. О.С. Ривак, канд. екон. наук – Львівський НУ ім. І.Франка

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

З'ясовано тенденції розвитку ринку праці в Україні. Показана роль державного регулювання зайнятості.

Ключові слова: ринок праці, рівень зайнятості, рівень безробіття, ринок робочих місць, коефіцієнт навантаження на одне вільне робоче місце, попит на робочу силу, пропозиція робочої сили, тривалість безробіття, приховане безробіття.

Doc. O.S. Ryvak – Ivan Franko NU of Lviv

Peculiarities of labour market formation in Ukraine

The trends of the development of the job market in Ukraine have been cleared up. The role of state regulation in employment is shown.

Key words: the job market, level of employment, level of unemployment, factor of working load on one marking place demand for labors force, supply of labors force, duration of unemployment hidden unemployment.

На сучасному етапі ринкових перетворень в Україні чинник праці набуває виняткового значення. Його використання на мікро-рівні визначає ефективність функціонування підприємства, його конкурентні можливості і перспективи подальшого розвитку. На макрорівні праця є чинником суспільного прогресу, який все більшою мірою залежить від творчих здібностей індивідів, спрямованих на забезпечення соціально-економічного зростання. В обох випадках реалізація мети вимагає виваженої політики на ринку праці.

Теоретичне обґрунтування політики ринку праці передбачає дослідження його внутрішньої структури, з'ясування тенденцій його розвитку та функціонування на різних етапах становлення ринкової економіки, розробки рекомендацій по цілеспрямованому управлінню його окремими сегментами. Тому важливо з'ясувати сутність ринку праці, його основні чинники, рівновагу на ринку праці та явище безробіття.

Актуальність вивчення цих проблем полягає в тому, що соціально-економічні реформування в Україні за минулі роки призвели до суттєвих змін у структурі зайнятості населення. За 1990-2000 рр. чисельність зайнятого населення скоротилося на 16,2 % [3].

Отже, основна тенденція за попередні роки – скорочення чисельності зайнятих у галузях економіки. За оцінками цей показник протягом 1999 року зменшився на 0,5 млн. чол., протягом 2000 року – на 0,5 млн. чол. Вивільнення зайнятих спостерігається переважно з виробничих галузей. Зокрема, на підприємствах промисловості, сільського, лісового та рибного господарства, транспорту та зв'язку за минулий рік вибули від 20,4 % до 35,1 % працівників галузі, а прийнято, відповідно, від 14,8 % до 25,3 % осіб. У будівництві, торгівлі, громадському харчуванні, матеріально-технічному забезпеченні, збуті та заготівлях, виробничих видах побутового обслуговування населення обіг робочої сили був ще більшим: прийнято на роботу 20,8–31,9 % замість відповідно 26,0–42,3 % працівників, які вибули.

Скорочення зайнятості спостерігається майже в усіх галузях економіки. Порівняно з 1999 р. кількість зайнятих в галузях економіки скоротилась на 726,3 тис. осіб. Зростання було характерним тільки для сільського (включаючи зайнятих у особистому підсобному сільському господарстві) (на 0,1 %), лісового господарства (15,2 %), інформаційно-обчислювального обслуговування (9,1 %), апарату органів державного та господарського управління, органів управління кооперативних та громадських організацій (5,2 %) [2].